

визначено «створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами» [6].

Таким чином, формування інклюзивної компетентності сучасних педагогів визнано одним із пріоритетних у їх підготовці та під час підвищення кваліфікації, що відображено у змісті освітніх програм закладів вищої освіти та на рівно нормативно-правового забезпечення освітнього процесу в Україні. Наразі визначаємо, що пріоритетним напрямом нашого подальшого дослідження стане аналіз ринку послуг з підвищення кваліфікації, який сьогодні вже монополізовано, а вчителів надається свобода вибору.

Список використаних джерел:

1. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / В. М. Захарченко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
2. Удич З. І. Модель фахової підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного класу. *Освітній егоцентризм Георгія Філіпчука* : зб.наук. пр. / редкол.: Н. Ничкало (голова), та ін. ; упоряд.: Н. Ничкало, О. Боровік. Київ : Богданова А. М. 2016. С. 416–417.
3. Удич З. І. Ресурсна складова інклюзивної компетентності педагогічного працівника загальноосвітнього закладу. *Педагогічні науки* : зб.наук. пр. 2019. № 88. С. 137–143.
4. Про освіту: Закон України від 05 лист. 2020 р. № 978-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 08.03.2021).
5. Порядок підвищення кваліфікації педагогічних та науково-педагогічних працівників : Постанова Кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#n114> (дата звернення: 08.03.2021).
6. Можливості для вчителів 2020: підвищення кваліфікації. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/mozhливosti-dlya-vchiteliv> (дата звернення: 08.03.2021).

АРТПЕДАГОГІКА І АРТТЕРАПІЯ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ

Васильєва Світлана Олександрівна,

доктор педагогічних наук, доцент,

професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди,

E-mail: sdf234@ukr.net

Агаркова Наталія Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри початкової і професійної освіти,

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди,

E-mail: haschipsyt85@gmail.com

На сучасному етапі розвитку спеціальної педагогіки особливої актуальності набувають ідеї Л. Виготського про соціальний підхід до розуміння аномальності розвитку, які в останні роки розкриваються в дослідженнях Д. Бойко, Є. Дмитрієва, В. Нікішина, О. Приходько, В. Слуцького та інших, що є значущим для усвідомлення закономірностей соціалізації, діагностики, корекції в системі допомоги дитині з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ).

При збереженні спеціальної освіти для дітей, що мають складні варіанти дизонтогенеза, розвивається новий напрямок вітчизняної освіти – інклюзивна, яка має мету: створення умов для повноцінного існування людини з психофізичними особливостями розвитку у загальноосвітньому просторі та соціумі. Досягнення цієї мети неможливо без включення такої людини в соціальні відносини та підтримки становлення її індивідуальності. Особливо важливо це на ранніх етапах онтогенезу, коли закладаються основи соціальних відносин дитини, засвоєння нею культурних та соціальних норм поведінки.

ЮНЕСКО розглядає інклюзію як підхід, що «динамічно розвивається, полягає в позитивному відношенні до різноманітності учнів і в сприйнятті індивідуальних особливостей не як проблеми, а як можливості для збагачення процесу пізнання». Тому рух у напрямі інклюзії – це не тільки технічна або організаційна зміна, але і своя філософія [1]. Інклюзивна освіта розуміється сьогодні як спеціально організований освітній процес, що забезпечує включення і прийняття дитини з обмеженими можливостями здоров'я в середу звичайних однолітків в загальноосвітній організації, навчання за адаптованими або індивідуальним освітнім програмам з урахуванням його особливих освітніх потреб [2, с. 10]. Відповідно до оновленого Закону України «Про освіту» інклюзивне навчання визначається як система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників [3]. Також законодавчо схвалено вживання терміну «діти з особливими освітніми потребами», який вживають щодо дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної та соціальної підтримки з метою покращення здоров'я, розвитку, навчання, загальної якості життя та соціалізації, тобто включення в громади своїх однолітків та інших дітей. До цієї категорії належать й діти з постійною або тимчасовою інвалідністю.

У повній мірі реалізувати освітні потреби дитини з обмеженими можливостями здоров'я дозволяє система інклюзивної освіти. В цій системі враховуються потреби всіх дітей (різних етнічних груп, статі, віку, приналежності до тієї чи іншої соціальної групи), а не тільки з дітей з обмеженими можливостями здоров'я. Інклюзія передбачає, що не дитина повинен готуватися до включення в систему освіти, а сама система повинна бути готова до включення будь-якої дитини, адаптації освітнього простору, всього середовища до потреб кожної дитини. У тому числі мається на увазі реформування освітнього процесу: перепланування навчальних приміщень, так щоб вони відповідали потребам та потребам усіх без винятку учнів; використання нових підходів до навчання; застосування варіативних освітніх форм та методів навчання й виховання відповідно до типу особливостей розвитку дитини; психологічна та методична готовність вчителів тощо.

В основі інклюзивного навчання лежить ідея прийняття індивідуальності кожного учня. Отже, інклюзивна освіта повинна будуватися на принципах індивідуального підходу; підтримки самостійної активності дитини; міждисциплінарного підходу; партнерської взаємодії з сім'єю. Таким чином, навчання має бути організоване таким чином, щоб задовольнити особливі потреби дитини з ОМЗ, орієнтоване на індивідуалізацію процесу навчання.

Інклюзивна освіта, як й спеціальна освіта, торкається всіх суб'єктів освітнього процесу: дітей з обмеженими можливостями здоров'я та їх батьків, звичайних дітей та їх сімей, вчителів та інших фахівців освітнього процесу.

Ця форма закріплена законодавчо. Відповідно до закону «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» 2017 року інклюзивна освіта передбачає забезпечення рівного доступу до освіти для всіх учнів з урахуванням різноманітності особливих освітніх потреб та індивідуальних можливостей.

Реалізація процесу соціалізації особистості дитини з обмеженими можливостями здоров'я обумовлює пошук і використання ефективних корекційно-розвивальних технологій, які сприяли б якісного перетворення особистості. Як зазначав Л. Виготський, для соціалізації

потрібні спеціально створені культурні форми, щоб здійснити культурний розвиток дитини; потрібні спеціальні шляхи, засоби, умови, що забезпечують культурний розвиток дитини з обмеженими можливостями здоров'я.

Сьогодні поряд з іншими технологія соціалізації широко використовуються арттехнології (артпедагогічні та арттерапевтичні), що побудовані на використанні мистецтва й забезпечують індивідуальний розвиток кожної дитини з обмеженими можливостями здоров'я в колективі з нормальними дітьми в освітньому процесі. Щодо пояснення поняття «арттерапевтичні технології», то думки науковців одноголосні. За формулюванням, О. Сороки арт-терапевтична технологія – це освітня технологія, що містить сукупність дій з арт-терапевтичної діагностики, конструювання, реалізації та аналізу арт-терапевтичного процесу та забезпечення комфортні умови для розвитку учнів [4, с. 39]. Подібне визначення арт-технологій мають Т. Кісельова та Л. Лебедева, які вважають, що вчитель може застосовувати арт-терапію без участі психолога або психотерапевта для вирішення розвивальних, вихованих, діагностичних, корекційних та інших завдань, в силу професійної підготовки вчителя, а спеціальні медичні знання для цього не потрібні [4; 5, с. 24]. Таким чином, арт-технологія розглядаються вченими як способи, які залучають одночасно в дію когнітивну та особистісну, комунікативну і творчу сфери, які незалежно від включення механізмів засвоєння цінностей забезпечують учням емоційний комфорт в освітньому процесі та сприяють міжособистісній взаємодії дитини з обмеженими можливостями здоров'я з нормальними однолітками. Арт-технології (казкотерапія, музикотерапія, ізотерапія, танцетерапія тощо) забезпечують одночасно вплив на зорові, слухові, тактильні органи сприйняття, більш глибоке занурення учня у світ кольору, звуку, слова і усвідомлення світу культури, пізнання себе у цьому світі. Отже, суть арт-педагогічного процесу полягає в реалізації освітньої, виховної та корекційної функціях.

Таким чином, можемо дійти висновку, що арт-терапевтичні методики в умовах інклюзивного навчання сприяють як гармонізації особистості дітей з обмеженими можливостями здоров'я через розвиток здібностей самовираження та самопізнання, корекції психоемоційних, психофізіологічних процесів дитини, так й інтеграції в колектив однолітків за допомогою дотику з мистецтвом.

Список використаних джерел:

1. Інклюзивна освіта: основні положення. URL: http://school35.kiev.ua/IMG/_2.pdf (дата звернення: 02.04.2021)
2. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва) : практично-методичний посібник / упоряд. Н. А. Сидоренко. Київ : РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.
3. Про освіту : Закон України від 2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 02.04.2021).
4. Сорока О. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: теоретико-методичні основи. Тернопіль : Астон, 2015. 350 с.
5. Лебедева Л. Д. Практика арт-терапії: підходи, діагностика, система занять. Санкт-Петербург : Речь, 2003. 256 с.